

**Рубрика журналу: ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ
ГОСПОДАРСТВОМ**

УДК 338.5; 339.5

Лотиш О.Я.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії
Тернопільський національний економічний університет

**ГЛОБАЛЬНІ ЦІНИ НА АГРАРНУ ПРОДУКЦІЮ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА
МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Лотиш О.Я. Глобальні ціни на аграрну продукцію: нові виклики та можливості для України. У статті розкрито суть глобальних цін на продовольство та їхній вплив на внутрішні ціни на аграрну продукцію в Україні. Охарактеризовано чинники формування глобальних цін на аграрну продукцію. Наведено показники індексу цін на окремі види продукції у світі та Україні зокрема. За допомогою показників участі у міжнародній торгівлі відображено внесок української аграрної продукції у світовий експорт. Доведено, що перед Україною постають нові виклики і можливості щодо забезпечення продовольчої безпеки у світі.

Ключові слова: глобальні ціни, аграрна продукція, індекс цін на продовольство, аграрний експорт, аграрний імпорт.

Лотыш О.Я. Глобальные цены на аграрную продукцию: новые вызовы и возможности для Украины. В статье раскрыта суть глобальных цен на продовольствие и их влияние на внутренние цены на аграрную продукцию в Украине. Охарактеризованы факторы формирования глобальных цен на аграрную продукцию. Приведены показатели индекса цен на отдельные виды продукции в мире и Украине в частности. С помощью показателей участия в международной торговле отражено вклад украинской аграрной продукции в мировой экспорт. Доказано, что перед Украиной стоят новые вызовы и возможности по обеспечению продовольственной безопасности в мире.

Ключевые слова: глобальные цены, аграрная продукция, индекс цен на продовольствие, аграрный экспорт, аграрный импорт.

Lotysh O.Y. Global prices for agrarian products: new challenges and opportunities for Ukraine. The article reveals the essence of global food prices and their impact on domestic prices for agricultural products in Ukraine. The factors of formation of global prices for agrarian products are described. The index of prices for certain types of products in the world and Ukraine in particular is given. The indicators of participation in international trade reflect the contribution of Ukrainian agrarian products to world exports. It is proved that Ukraine faces new challenges and opportunities for ensuring food security in the world.

Keywords: global prices, agricultural products, food prices index, agricultural exports, agricultural imports.

Постановка проблеми. Аграрний ринок України є невід'ємною частиною світового ринку продовольства, що створює певні виклики, можливості та ризики для українських виробників. Вміння оперативно реагувати на світові тенденції цін на аграрну продукцію є важливим інструментом у системі заходів із підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Це дозволить, у свою чергу, прогнозувати та адаптуватись галузі до глобальних трендів розвитку світового агроринку.

За прогнозами світової Продовольчої і сільськогосподарської організації (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO) при збереженні нинішньої динаміки і темпів росту, населення планети до 2050 р. складе 9,1 млрд осіб. При цьому землі, придатної для сільського господарства, більше не стане (зараз – 1,6 млрд га), а її кількість на одну особу населення зменшиться майже у два рази – до 0,18 га (у 2000 р. – 0,3 га). Внаслідок цього глобальний попит на різні види аграрної продукції і продовольчих товарів буде стабільно зростати, і як наслідок, зростатимуть ціни на них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування глобальних цін на аграрну продукцію та їхній вплив на розвиток вітчизняного ринку є в сфері досліджень багатьох зарубіжних і українських експертів. Так, різні аспекти порушеної проблеми висвітлюються в роботах таких провідних учених, як В.Г. Андрійчук, О.В. Кристальний, В.Я. Месель-Веселяк, С. М. Кваша, М. І. Кісіль, М. Ю. Кожем'якіна, М. Ф. Кропивко, Т. В. Мацибора, Б. Й. Пасхавер, М. І. Пугачов, О. Д. Радченко, П. Т. Саблук, О. М. Шпичак та інші. Водночас потребують ґрунтовніших аналітичних досліджень питання визначення чинників формування світових цін на агропродукцію та перспективи розвитку сільськогосподарської галузі України. Однак проблеми волатильності цін на агропродукцію на світовому ринку є недостатньо дослідженими, що визначило актуальність та мету статті.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити аналіз мінливості глобальних цін на аграрну продукцію та обґрунтувати виклики та можливості для українських виробників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічна кон'юнктура зміни попиту і пропозиції та складні фінансово-економічні процеси в глобальній економіці зумовлюють високу волатильність цін на основні види аграрної продукції. Мінливість цін на агропродукцію значною мірою впливає на добробут людей та продовольчу безпеку у світі. Оскільки платіжний баланс України суттєво залежить від цінової ситуації на світових аграрних ринках, то питання забезпечення глобальних ринків такою продукцією є потенційно важливим на сьогодні.

Уже сьогодні перед світовою спільнотою постала проблема забезпечення продовольчої безпеки, яка зумовлює необхідність збільшення темпів виробництва достатньої кількості якісного продовольства для задоволення зростаючих потреб глобального аграрного ринку. При цьому основні зусилля нині спрямовані на усунення тарифних і нетарифних бар'єрів у міжнародній торгівлі продовольством, що повинна здійснюватися без перешкод при

відносно стабільних цінах із тим, аби будь-які країни могли у міру потреби доповнювати своє виробництво за рахунок імпорту.

За даними аналізу міжнародної організації FAO основними чинниками, що визначають ціни на аграрну продукцію є:

1. погодні і кліматичні умови, які визначають врожайність і обсяг пропозиції продукції на ринку. Коливання цих чинників може бути причиною дестабілізації ринку. За показниками проценту вологості, температур під час росту, термінів настання приморозків можна прогнозувати зміни в пропозиції продукції, а відповідно цін на глобальному ринку.

2. еластичність попиту і кліматичні зміни, що зумовлюють зменшення пропозиції аграрної продукції.

3. існує певна періодичність світових продовольчих криз (яка виникла у п'ятдесятих, сімдесятих роках минулого століття і продовжується нині), що може бути викликана динамікою інвестицій у сільське господарство;

4. стан запасів аграрної продукції у світі – обсяги зернових, олійних культур, молочної сировини, які залишаються після закінчення сезону продажів, впливає на стабільність або волатильність цін у найближчій чи далекій перспективі. Значні запаси потенційно збільшують майбутню пропозицію і сприяють встановленню відносно низьких цін. Менші запаси вказують на обмежену пропозицію і можуть зумовлювати зростання цін;

5. сезонність виробництва, яка впливає на ціни реального ринку. Збір урожаю зумовлює зниження цін у кінці поточного і на початку наступного року. Разом з тим нові технології у виробництві і зберіганні продукції нівелюють цей чинник;

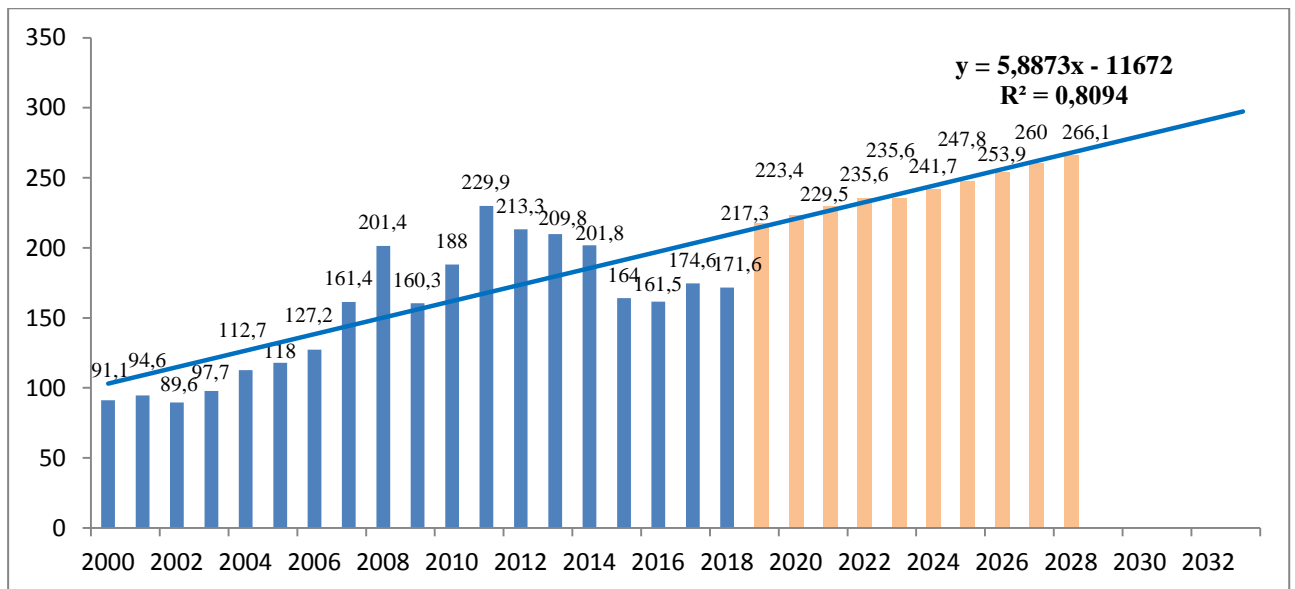
6. торгівельна політика в галузі сільськогосподарської продукції в різних країнах і об'єднаннях країн. Практично всі країни в певній мірі регулюють цей сектор економіки, що безпосередньо впливає на формування ціни;

7. відсутність наявного балансу між попитом і пропозицією на світовому ринку, конкуренція, нові технології у сільському господарстві, курси валют, процентні ставки тощо.

Однак усі вище перелічені погляди на цю проблему ще не дозволяють повною мірою її прояснити та виявити глибинні причини, які зумовлюють періодичне коливання цін на світовому ринку.

Показником, який відображає тренди мінливості глобальних цін на аграрному ринку є індекс цін на аграрну продукцію FAO. Це середньозважена величина, що враховує зміни середніх цін на основні 5 товарних груп сільгосппродукції, з урахуванням всіх напрямків її реалізації. Вона складається з 55 товарних котирувань та оновлюється щомісяця. Глобальні ціни аграрного ринку суттєво впливають на внутрішні реалізаційні й експортні ціни, що поряд із фактором коливання національної валюти значно підвищує фінансові ризики для вітчизняних аграріїв. Аналіз останніх даних продовольчого прогнозу FAO свідчить, що у глобальній перспективі ринки продовольства залишатимуться добре збалансованими завдяки позитивним трендам збереження високих експортних можливостей країн і порівняно стабільних світових цін, особливо на зернові культури.

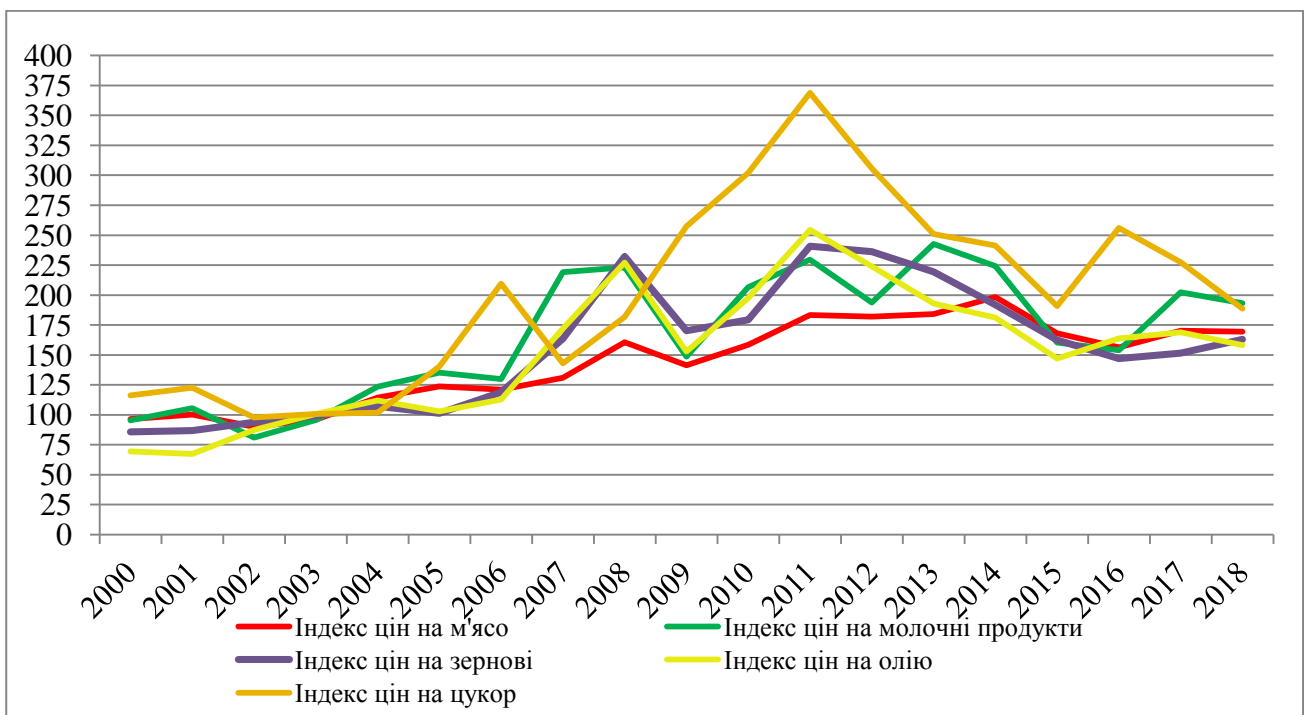
Якщо проаналізувати динаміку світових цін на продовольство (рис.1), то за період 2000-2018 рр. індекс цін на продовольство зріс майже удвічі (із 91,1 до 171,6). Найбільше зростання відбулося у 2011 р. – до 229,9. За 5 місяців 2018 р. індекс цін на продовольство склав: січень – 169,0, лютий – 171,0, березень – 173,2, квітень – 174,1, травень – 176,2. Для визначення загальної тенденції зміни індексу світових цін на продовольство використовуємо метод аналітичного вирівнювання за рівнянням прямої тренду, яке має вигляд $y = 6,0705x - 12039$. Відповідно до даного прогнозу середньорічне збільшення індексу складе 6,1%. Коефіцієнт достовірності апроксимації R^2 показує 56% вірогідності збереження такої тенденції. Однак багато аналітичних розрахунків вказує на те, що відбуватиметься підвищення глобальних цін на продовольство у майбутньому, оскільки зростатиме кількість населення планети, а, відповідно і попит на продукцію.

Джерело: Складено автором на основі [1]

Рис. 1. Динаміка та прогноз тренду індексу світових цін на продовольство за 2000-2028 рр. (2002–2004 рр. = 100%)

За окремими видами аграрної продукції (рис. 2) пікове зростання індексу цін спостерігалось у 2011 р.: найбільше це торкнулося цін на цукор (з 116,1 у 2000 р. до 368,9 у 2011 р.) та олію (з 69,5 у 2000 р. до 254,5 у 2011 р.)

Джерело: Складено автором на основі [1]

Рис. 2. Динаміка тренду індексу світових цін на основні види аграрної продукції (2002–2004 рр. = 100%)

У світовому масштабі експорту аграрної продукції 52,7% усієї його вартості припадає на 10 основних їх видів, які формують глобальну пропозицію. Насамперед, у світовій торгівлі аграрною продукцією на ринку з обсягом 1,3 трлн дол. США найбільшу частку займають фрукти і горіхи, свіжі або сушені – 7,9%, алкогольні напої – 5,9%, продукти харчування для тварин – 5,8%, харчові продукти – 5,6%, насіння і плоди – 5,4%, інше м'ясо і харчові м'ясні субпродукти – 5,1%, овочі – 5,1%, риба, свіжа (жива), охолоджена або заморожена – 4,7%, зернові продукти, борошно – 3,8% і м'ясо великої рогатої

Ціноутворення на продукцію аграрного сектора в розвинених країнах світу передбачає активне державне втручання: регулювання, встановлення стель і лімітів цін, дотацій і компенсацій. Держава компенсує сільськогосподарським виробникам відхилення від ринкової ціни в розмірах, необхідних для діяльності їх на заданому рівні прибутковості. У США в щорічних програмах закупівель продукції аграрного сектора за гарантованими (цільовим) цінами фермерам забезпечується мінімальний рівень рентабельності і встановлюються верхні і нижні межі коливання цін. У роки високих врожаїв здійснюються державні закупівлі у великих розмірах, з метою товарної інтервенції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Це дозволяє підтримувати рівень цін у неврожайні роки. Для здійснення політики регулювання створюється широка інформаційно-статистична база. Складання планів дій ґрунтується на аналізі динаміки економічних показників: витрат виробництва по групах спеціалізованих господарств країни (ЄС) або видів виробництв (США); паритету цін на засоби виробництва для сільського господарства і сільськогосподарську продукцію; рівня прибутковості і прибутковості ферм і галузей виробництва, всього сільського господарства і аналізі показників національних рахунків.

Динаміка індексу цін на аграрну продукцію в Україні (табл. 1) відображає зростаючу тенденцію у 2014 р. – на 53,8 відсоткових пунктів порівняно з 2013 р., у 2015 р – на 20,9 пунктів порівняно з 2014 р. Наступний 2016 р. характеризується зменшенням індексу цін на продовольство, що можна пояснити стабілізацією курсу національної валюти по відношенню до курсу

американського долара. Індекс цін на аграрну продукцію в Україні з початку 2018 р. поступово зростає і за квітень склав 103,6%.

Таблиця 1

**Динаміка індексу цін реалізації аграрної продукції
в Україні за 2013-2018 рр.**

Місяць	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Січень	102,7	94,5	118,5	98,9	102,2	102,1
Лютий	102,4	109,8	117,8	106,0	103,2	101,4
Березень	102,5	111,0	115,0	100,1	101,6	103,5
Квітень	100,3	116,9	99,5	102,7	102,3	103,6
Травень	96,9	105,0	96,4	101,6	98,0	-
Червень	96,7	94,5	100,0	97,1	99,7	-
Липень	96,0	98,6	97,3	101,6	100,0	-
Серпень	89,4	98,4	97,4	94,2	96,1	-
Вересень	92,8	92,0	92,8	96,5	99,5	-
Жовтень	100,4	102,3	102,6	103,3	103,8	-
Листопад	101,2	109,0	115,9	102,2	102,2	-
Грудень	111,4	109,1	103,1	103,8	102,9	-
За рік	91,3	145,1	166,0	107,6	111,8	111,0

Джерело: складено автором за даними [3]

Якщо проаналізувати динаміку зміни індексу аграрної продукції щодо рослинництва і тваринництва (табл. 2), то за окремі роки ціни на продукцію рослинництва зростали швидшими темпами, ніж на продукцію тваринництва (2014 р., 2015 р, 2018 р.).

Таблиця 2

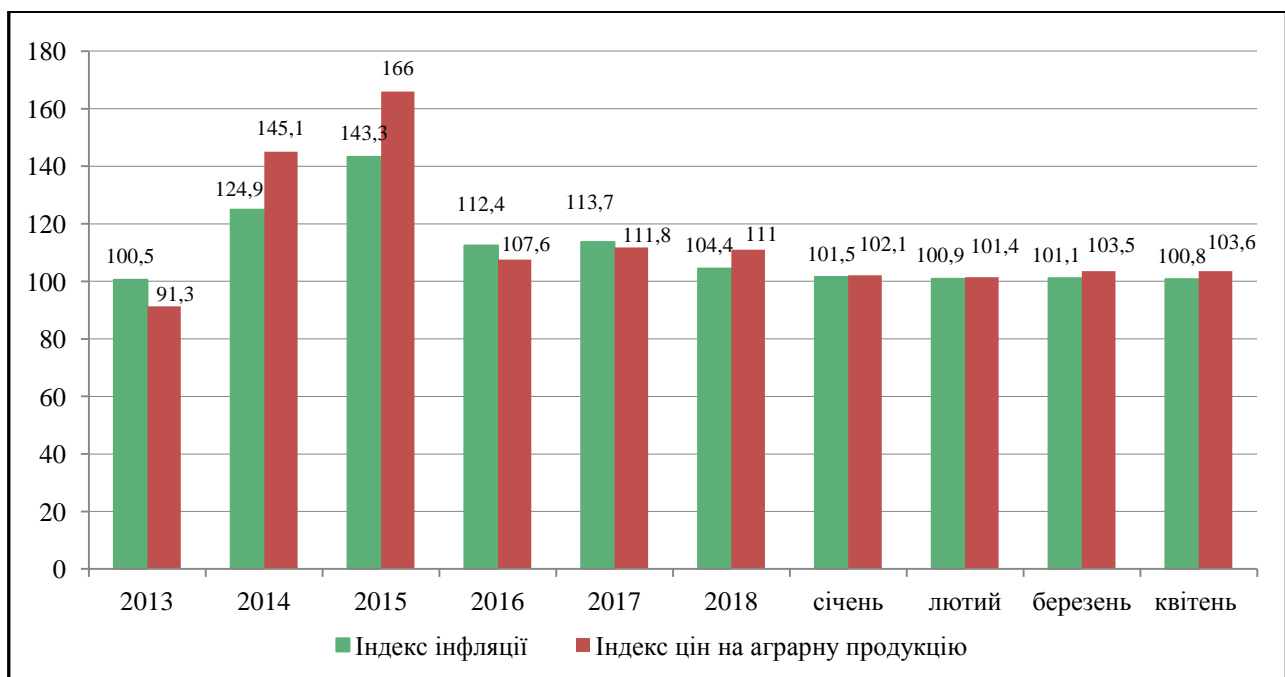
**Динаміка індексу цін реалізації аграрної продукції
за всіма категоріями в Україні за 2013-2018 рр.**

Види	Роки									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	в т.ч. за місяцями 2018 р.			
							січень	лютий	березень	квітень
Продукція рослинництва	82,8	155,9	172,2	107,7	109,3	115,4	103,7	102,1	103,6	105,2
Продукція тваринництва	114,9	121,8	146,3	108,3	121,9	94,1	95,8	98,5	103,1	96,7
Всього	91,3	145,1	166,0	107,6	111,8	111,0	102,1	101,4	103,5	103,6

Джерело: складено автором за даними [3]

Це можна пояснити тим, що у структурі експорту за ці роки частка продукції рослинництва була вищою, ніж частка продукції тваринництва, і, відповідно, світові ціни реалізації продукції впливали на ріст внутрішніх цін на дану продукцію.

За період 2013-2018 рр. індекс цін на аграрну продукцію, незважаючи на сезонні коливання, йде в ногу з індексом інфляції, і навіть обганяє його (рис. 4). Найбільший розрив між цими показниками був у 2014-2015 рр. (20,2 і 22,7 пункти), причиною якого стало знецінення національної грошової одиниці, і, відповідно, значно підвищились ціни на продовольство в еквіваленті зростання курсу гривні. З початку 2018 р. значення індексу цін на продовольчу продукцію перевищує значення індексу інфляції: у січні – на 0,6, лютому – на 0,5, березні – 2,4, квітні – на 2,8 відсоткових пункти.

Джерело: складено автором за даними [3]

Рис. 4. Порівняльна динаміка індексу інфляції та індексу цін реалізації аграрної продукції в Україні за 2013-2018 рр.

Загальний експорт української продукції за 2012-2016 рр. відображає негативну тенденцію, при цьому аграрний експорт також зменшувався (табл. 3). Однак частка аграрної продукції у загальному експорті за даний період збільшилась із 26 до 42%. Це говорить про зростаючий експортний потенціал аграрної галузі України. За 2017 р. За 2017 рік частка сільськогосподарського

експорту склала 41,1% або 17,8 \$млрд, що на 16% більше, ніж за 2016 р. Історично рекордний обсяг аграрного експорту спостерігався у 2012 р., він склав 17,9 \$млрд. Проте варто зазначити, що основу аграрного експорту України все ще становить сировинний експорт, а саме продукція рослинництва – пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби. Частка цієї продукції в структурі аграрного експорту становить 55%.

Імпорт аграрної продукції, після кризових 2012-2013 рр. демонстрував спад, однак з 2016 р. спостерігається нарощення імпорتنих закупок аграрної продукції. У 2017 р. імпорт продукції АПК зріс на 10,5% порівняно з 2016 р. Частка імпорту агропродукції у загальному імпорті протягом 2012-2017 рр. зазнавала певних змін, але у 2017 р. вона зрівнялась із показником 2012 р. (8,7 проти 8,8 \$млрд). Загалом, спостерігається позитивна тенденція у структурі зовнішньої торгівлі аграрною продукцією, що сприяє наповненню дохідної частини бюджету валютними надходженнями.

Таблиця 3

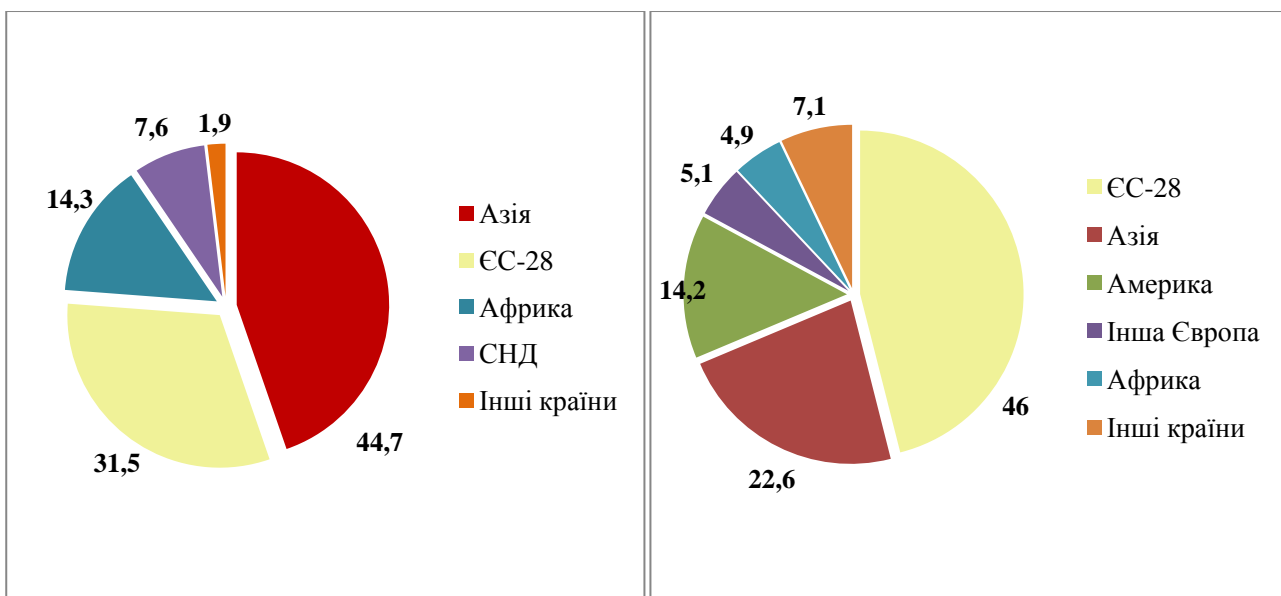
Динаміка показників зовнішньої торгівлі України за 2012-2017 рр.

№ зп	Показники	Роки					
		2012	2013	2014	2015	2016	2017
1.	Загальний експорт, \$млрд	68,8	63,3	53,9	38,1	36,4	43,3
2.	Аграрний експорт, \$млрд	17,9	17,0	16,7	14,6	15,3	17,8
3.	Частка аграрного експорту в загальному експорті, %	26,0	26,9↑	31,0↑	38,3↑	42,0↑	41,1↓
4.	Загальний імпорт, \$млрд	84,7	77,0	54,4	37,5	38,9	49,6
5.	Аграрний імпорт, \$млрд	7,5	8,2	6,1	3,5	3,9	4,3
6.	Частка аграрного імпорту в загальному імпорті, %	8,8	10,6↑	11,2↑	9,3↓	10,0↑	8,7↓

Джерело: складено автором за даними [4]

Локомотивом нарощення аграрного експорту стало збільшення реалізації соняшникової олії на +16% (+597 \$млн). Україна вже декілька років поспіль є світовим лідером з виробництва і експорту соняшникової олії. В той же час, експорт насіння і плодів олійних культур зріс на +525 \$млн (де ключове місце займають ріпак і соєві боби), а експорт зернових культур – на +428 \$млн (в основному, за рахунок кукурудзи) [5].

Основним ринком збуту української сільськогосподарської продукції залишається ринок Азії (рис. 3), котрий дещо зменшив частку в структурі українського експорту з 48% у 2016 р. до 44.7% у 2017 р. Основними країнами-партнерами з Азії виступали – Індія (11%), Туреччина і Китай. На другому місці – країни ЄС, з часткою в 32%, де головними партнерами є Нідерланди (7%), Іспанія (6%) і Італія. Трійку лідерів закривають країни Африки (14%) – Єгипет, Туніс і Марокко. У 2017 р. найбільшими країнами із нарощення експорту порівняно з 2016 р. стали Індія – поставки зросли на +374 \$млн, Нідерланди – +570 \$млн та Іспанія – +320 \$млн.

Джерело: складено автором за даними [4]

Рис. 3. Географічна структура українського експорту та імпорту у 2017 р.

Основною групою країн-постачальників агропродовольчої продукції до України є країни ЄС, котрі наростили свою частку в українському імпорті на +2% у 2017 р. порівняно з 2016 р. і склали 46%. Основними європейськими країнами-постачальниками виступають Польща (+65,5 \$млн), Німеччина (+61,6 \$млн) та Італія (+43,6 \$млн). Частка країн Азії (в основному мова йде про Туреччину, Індонезію, Індію та Китай) склала 23%, а країн Америки (США, Еквадор і Бразилія) – 14% [5]/

За перші два місяці 2018 р. Україна збільшила експорт аграрної продукції в Євросоюз на 28,1% – до трохи більше 1 \$ млрд. На даний момент на ЄС

припадає 36,5% нашого аграрного експорту, при цьому, в цілому за січень-лютий 2018 р. зовнішньоторговельний оборот продукції агропромислового комплексу склав 3,7 \$млрд, з яких 2,8 \$млрд припадає на експорт українських аграрних і харчових продуктів. Традиційними лідерами експорту залишаються зернові культури з часткою 35,3%, масло – 24,1% і насіння олійних культур – 12%. За цей же період помітно зріс експорт українського м'яса птиці – на 29 \$млн, яєць – на 11,4 \$ млн, вершкового масла – на 20 \$млн, шоколаду – на 7,5 \$млн, виноградних вин - на 6,1 \$млн. Найбільшим імпортером української аграрної та харчової продукції в січні-лютому 2018 р. стала Індія, куди експортовано продукції на 335,9 \$млн. Також до п'ятірки країн-найбільших покупців увійшли Іспанія – 201,1 \$млн, Нідерланди – 99,3 \$млн, Єгипет – 189,6 \$млн та Італія – 185,6 \$млн.

Таким чином, на сьогодні Україна має значний потенціал для розвитку аграрного сектору. Цьому сприяє те, що наша держава входить в першу десятку країн за площею придатною для сільського господарства землі (41 млн га), а також в першу десятку країн-експортерів аграрної продукції (зернових, олії, м'яса птиці). При цьому Україна є однією з небагатьох держав у світі, які мають можливість збільшити виробництво сільськогосподарських культур, а звідси – величезний потенціал розвитку експорту. Окрім рослинництва, ми маємо перспективи в експорті яловичини. Перевага українського АПК – це наявність території, де можна розводити худобу: в Україні є всі природні умови, щоб вивести виробництво на відповідний рівень. Одна для цього знадобиться чимало часу: на початку 1990-х років поголів'я ВРХ становило 25 млн голів, на сьогодні – лише 5 млн голів, при цьому відновлення може зайняти 10 -15 років. Загалом потенціал інвестування в український аграрний сектор становить 150-200 \$млрд, і це тільки щоб повернутися до рівня виробництва 1990 р.

Висновки з проведеного дослідження. Аграрний сектор економіки України має значні можливості для подальшого зростання. В той час як відбувається підвищення попиту на аграрну продукцію у світі, Україна забезпечує вагомий внесок у світовий експорт аграрної продукції. Оскільки населення планети у

майбутньому зростатиме, а, відповідно, і попит, то на світовому ринку продовольства спостерігатиметься дефіцит продовольства, який, в свою чергу, буде причиною зростання цін на світовому ринку. Факт наявності дефіциту продовольства сигналізує про небезпеку, оскільки продовольча безпека – основна для всіх країн. А це, в свою чергу, відкриває для українського сільського господарства багато можливостей. Тому для України ключове завдання – максимізація виробництва, так як цінова кон'юнктура обіцяє тільки покращуватися. При стабільному фінансуванні та використанні технологій виробництво буде тільки рости. Хоча зростання попиту буде не більше 2-3% на рік, але зате стабільне і довгострокове, при цьому за оцінками експертів з цих 2-3% Україна може в перспективі взяти 25-30%.

Список використаних джерел:

1. Індекс продовольчих цін Food and Agriculture Organization of the United Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>
2. **Prices and price volatility** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amis-outlook.org/index.php?id=40182>
3. Індекс цін на сільськогосподарську продукцію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/agroprice/2018>
4. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Основні показники зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/
6. Салькова І.Ю., Сторожук О.Л. Аналіз структури експорту продукції АПК / І.Ю. Салькова, О.Л. Сторожук // Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» – 2016. – №9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/38.pdf>